

Cornélie Noordwal

De winkeljuffrouw
uit l'Oiseau d'Or

chapeaux pour dames et enfants

ROMAN

[A]

LEESFRAGMENT

Cornélie Noordwal

*De winkeljuffrouw
uit l'Oiseau d'Or*

chapeaux pour dames et enfants

Een stuk levensgeschiedenis

[ASTORIA]

UITGEVERIJ

Benthuizen

LEESFRAGMENT

Heruitgave in moderne spelling naar de eerste druk in twee delen uitgegeven in 1903 door
A.W. Bruna & Zoon te Utrecht

Copyright deze editie © 2023 Astoria Uitgeverij, Benthuizen

Omslagbeeld: Frank Weston Benson, *Lady Trying on a Hat (The Black Hat)*, 1904, Courtesy of
the RISD Museum, Providence, Rhode Island

Ontwerp omslag en binnenwerk: Astoria Uitgeverij

ISBN 978-94-91618-93-2

NUR 301

*Behoudens de uitzonderingen van de Auteurswet
mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd of openbaar gemaakt zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.*

www.astoriauitgeverij.nl

Hoofdstuk 1

Apotheker Dutoit was gestorven en begraven.

Hij liet na een weduwe met drie kinderen en tamelijk veel schulden. Zijn provisor nam de apotheek over, en zijn vrouws familie was bijeengekomen om te beraadslagen wat aan te vangen met de twee oudste kinderen, die Lena Dutoit-Valk verklaarde niet op te kunnen voeden van het beetje dat haar gelaten werd. Het liefst wilde zij dat iemand er haar maar helemaal van ontlastte. 'Het was voor 't bestwil van de schapen zelf.'

'Of dat maar zo *niks* is!' maakte nicht Jantien Valk, die 'al haar positieven flink bij mekaar had', zich driftig. 'Alsof *zij* ze niet in de wereld heeft gebracht! Dat's wel makkelijk, dat kan ik ook wel doen, eerst trouwen en dan kinderen krijgen, en dan maar zeggen: "Allo hóép! Vooruit maar!" en ze 'n ander in de schoot gooien. Maar van Lena verwondert me niks meer... ze hêt altijd geboft, en nou gaat ze wéér boffen. Maar ik wou je zeggen dat *ik* de kinderen *niet* neem. Laat ze ze in 'n half weeshuis doen. Je hebt toch van die halve weeshuizen. Die bënnen d'r voor; ziezó.'

Lena Dutoit was de jongste dochter van een verver en stukadoor, een mooi verwend kind uit een ordentelijk burgergezin, waarvan moeder en vader, vooral in hun jeugd, dag en nacht sloofden. Zij leerden al hun kinderen hard werken, maar Lena was als het juweel van de familie steeds behoed en beschut geworden. Lena moest een dame wezen, men liet haar in talen, muziek en handwerken onderrichten en veel uitgaan. Het éérste viel niet in Lena's smaak: 'Een handwerkje *ging* nog, maar leren!' Zij haatte boeken, behalve gemakkelijke romannetjes. Van uitgaan hield ze dól. Eigenlijk was 't haar leven. Als ze niet uitging, hing ze slap en lusteloos op een stoel, dan bleek zij dezelfde Lena niet meer. Ze voelde zich geboren om te schitteren, laat anderen maar ploeteren. Haar zuster Riek bijvoorbeeld, scheen op aarde gekomen om vaten te wassen en goed te verstellen. 'Je had zo van die mensen.' Lena zorgde er voor betere omgang te verkrijgen dan haar zusters. En meisjes boven haar stand beschermden haar met iets medelijdends om haar beeldschoon gezichtje, dat overal haar beste introductiekaart was. 'Och, dat aardig Valkje, 't zou toch zonde zijn als zo'n kind vergeten werd in een ver-verswinkel!' En zij namen Lena mee op avondjes en bals. Lena leerde

Dutoit op een bal kennen. Zijn zinnen werden dadelijk heftig aangegrepen door haar frisse brunette-schoonheid, de ronde poezele boezemvormen onder het laag uitgesneden lijfje van het wit tarlatan kleedje. 'Wat een prachtmeisje! Zó'n heerlijke taille...' Hij keek haar aan met verwaasde blikken, en Lena wist wel wat dit beduidde. Dutoits ruïne nam een aanvang. Na een half uur praten en lachen wist hij al hoe dom en onbeduidend, wat een gansje zij was, dat zijn ziel en geest bij haar altijd zouden kunnen hongeren. Maar toch...

Hij maakte zich zijn gehele familie tot vijand en trouwde Lena.

Haar grillen verslonden zijn fortuintje, haar slordig beheer het geld dat hij verdiende in zijn apotheek. Lena verbitterde en verscheurde zijn gemoed: nóóit week de oude zinsbekoring. Wanneer zij haar volle ronde armen om zijn hals sloeg, haar ogen, groot en warm, diep drongen in de zijne, zou hij zich voor haar hebben verdrongen.

Dom en ijdel, slordig van karakter als van doen, bezat Lena zekere sluwheid, die de plaats moest innemen van verstand en tact. Overigens behandelde zij alle weten van een ander met ruwe achteloosheid, en vond zich nog zeer lief dat zij nog wel om wilde gaan met haar eigen familie. Zij wist zich in winkels en ook op andere plaatsen te doen gelden als mevrouw Dutoit, met een nadruk die de meeste mensen verbijsterde, en hun deed doen wat ze verlangde.

En haar verwaandheid en verbeelding werden grenzeloos. Jaren lang intrigeerde zij om in de gunst te komen bij de familie Dutoit; zij zou haar pink hebben afgesneden om een oom, zuster, of neef van Théodore aan haar tafel te zien. Maar al haar manoeuvres mislukten; al duwde zij zich met de mooiste japonnetjes in schouwburg of op de wandeling onder de neuzen van de Dutoits, de Dutoits *wilden* haar niet kennen.

Haar spijt en toorn daarover...

En het was Théodore, die, als haar gemoed overschuimde van gif en gal, te lijden had; Théodore en de kinderen, die zij opofferde aan haar uitgaan en kleding.

Ook bij Théodore's dood liet de familie Dutoit niets van zich horen of zien, en Lena treurde alleen maar omringd van de burgermensen met wie zij gedurende haar huwelijk bijna gesmaad had te verkeren, doch die nu goed genoeg bleken haar weduwlijke tranen te drogen. En zij kon niet belangwekkend pronken met haar zwager de officier, haar andere zwager de dokter, en haar oom de notaris, allen Dutoits. Het was zo

jammer! Het was ook om te stampvóéten! Om hels te worden!

En in haar woede en verbittering daarover, kreet zij woest, toen men familieraad hield, de middag ná de begrafenis, in de nog donker gehouden kamer, om haar arme, lieve, dode Théodore! O, als hij haar nu kon zien, zo bedroefd, zo verlaten en zijn arme schapen van kinderen óók zo verlaten!

O, het kon haar niet schelen wát er met haar gebeurde, als zij haar Théodore maar weer terug had, haar *eigen* Théodore!

‘Mens, hou toch je mond met je Theodoor, je houdt nog Theodoor óver!’ drukte nicht Jantien het verhevene van deze weduwensmart plat, tegen de vloer der dagelijkse logica, vooral ook omdat zij bemerkte dat er iets zachts was gekomen in de ogen van de aanwezige manspersonen. ‘Hij zou niet eens bij je terug *willen*, je Theodoor. Hij is *bést* waar hij *is*. Had ’m dan maar anders behandeld, je Theodoor! Je gaf hem nooit op z’n tijd schoon goed, waarachtig, z’n boorden en dassen waren altijd gerafeld, en toen ik hier de laatste keer kwam, had hij van die zakkige pantoffels ’an, en kwam z’n linkerhiel als ’n bal door zijn sok; en z’n hoge hoed was, bij de begrafenis van tante Stijntje, zo rood als ’n nieuwerwetse baksteen, zodat iedereen d’r schande van sprak. Hou nou maar je mond over je Theodoor, want als de man maar éinig gevoel heeft van rechtvaardigheid, zal hij zich bij onze lieve Heer nog wel over je beklagen.’

‘Jantien Valk!’ weduwe Dutoit richtte zich verontwaardigd op uit haar gebroken houding, en zag rond, hopennd dat het huilen haar ogen niet te dik had gemaakt. ‘Je bent altijd ’n brutaal schepsel geweest. Je hebt maar nijd en afgunst op *mij* gehad. *Jij* weet niet wat ’t is, ’n man te verliezen. *Jij* bent nooit getrouwd geweest...’

‘Nee goddank!’ wenste Jantien zich geluk. ‘Maar als *ik* de gekheid ooit had begaan, zou *mijn* man ’t beter gehad hebben dan de jouwe. *Ik* had niet de dame gespeeld, en langs de straat geslingerd met ’n vallèt over m’n neus, met moezen als erwten d’r op. *Ik* was niet alleen thuisgekomen om te eten en te drinken, en had dan opgespeeld tegen de meid als de boel was verkookt of ’angebrand, of had de stumperds van kinderen om d’r oren geslagen als ze huilden van honger. Dat had *ik* allemaal niet gedaan...’ Nicht Jantien raspte zich de neus met de ruwe naai-wijsvinger, als was het denkbeeld aan Lena’s behaagzieke gemoesde voiles haar te

mchtig. ‘En nou we hier toch zo gemoedelijkjes onder mekaar zitten, moest ik ’t je eventjes zeggen. Je mag meteen wel ’s de schoenen van Emieltje laten lappen, nieuwe voerschoenen motten d’r op en halve zolen d’r onder.’ Nicht bekeek ze kritisch, terwijl ’t jongske voor haar heen drentelde. ‘En als je mijn even ’n naald en draad wil geven, want de plooiën hangen uit Noortje d’r jurk! An Theodoor is niks meer te veranderen, die krijgt misschien boven nog wel ’n standje, omdat die jou genomen hêt, want daar hêt ie, om de drommel, geen goed ’an gedaan!’

Nicht Jantien haalde voldaan adem. Niemand van de vergaderden durfde zo spreken als zij. ‘Ze hadden ’n massa gezegd van te voren, ja wél, maar nou ’t er op ’an kwam, niks hoor! *Kijk* nou die súllen van mánnen, die Jan en Jaap en Kobus, daar ’s zitten. Kijken op d’rlui knieën, dat konden ze, nou, dat kon zij, Jantien ook, dat kon ’n houten pop nog wel, maar wat zéggen... O en ó en ó *ik* zeg ’r dit, en *ik* zeg ’r dat... Zou je ze niet ’an ’er lamme oren trekken? Ze waren ook al weer ingepakt door Lena met ’r gejack en ’r mooie gezicht...’

Iedereen zat stil en verslagen. Alleen Lena’s diep opgehaalde zuchten doorzaagden de rust in de kamer. Tante Riek, Lena’s oudste zuster hield haar arm vast om Lena’s oudste meisje, Nora.

Riek woonde bij nicht Jantien in Den Haag, haar compagnon in het naaistersvak. Zij was van onderworpen en vreedzame geaardheid, en had behoefte om de onaangename indruk weg te nemen door Jantiens harde en onvriendelijke waarheden gemokerd. Zij beklagde daarom met de heesheid die haar geluid gewoonlijk overfloerste:

‘Hij was zo’n mooie man, met zulke grote ogen. Zulke hele grote ogen. Misschien te groot voor z’n gestel. *Iets* te groot. Dat heb je meer bij mensen van zijn gestel. Hè, hij was zo’n mooie man. Toen *die* de bruijom was, nou hoor...’

‘Nou ja,’ bedwong nicht Jantien wrevelig weer deze geestdrift, ‘dat hoef je ons waarachtig ook niet als iets nieuws te vertellen. We weten, geloof ik, allemaal wel hoe Dutwâ d’r uitzag.’ Nicht Jantien hief haar kin op, en wendde het hoofd af. Hendrika zweeg bedremmeld, snoot haar neus, om de benauwende stilte door een geluid te verbreken, en drukte Nora vaster tegen zich aan. Daarop haalde zij ook Emile, het zoontje naar zich toe, en zo zat zij daar, zich koesterend tegen de kinderlijfjes van de ‘bloedjes’.

‘Riek praat nou van zijn te grote ogen...’ jammerde Lena, ‘maar...’

‘Ik zeg voor *zijn* gestel,’ weerlegde Hendrika zachtzinnig.

‘Maar ’t was prachtig helemáál zoals Théodore gebouwd was, wat een allerliefste voetjes had hij niet voor zo’n lange man! Ik heb nog nooit zulke voetjes gezien voor ’n man, nee, Kobus, de jouwe zijn er plomp bij. Och, toen ik de eerste keer met ’m danste, had ik er dadelijk erg in door-dat ’t licht zo in ’t verlakt van z’n schoenen flikkerde. Niemand kan ooit zeggen dat ik geen oog had voor z’n voeten! *Ik* bestelde altijd z’n laarzen...’ Lena bracht haar zakdoek aan haar wenkbrauwen.

Nicht Jantien hief het hoofd naar de zoldering en schudde dit; wanhoop in de ogen. ‘Zo’n brutaal liegend wezen als die *Lena* toch was! Ze zou iedereen nog willen wijsmaken dat ze een model-vrouw was geweest... jáwel...’

‘Móé, ik heb zo’n trék, gaan we nou nog al niet eten, moe...?! Mag ik alvast ’n boterham?’ dwong de zevenjarige Nora, plukkend aan tante Rieks japon-garneering.

‘En al dat kostelijke goed dat er boven in de kast van ’m hangt, dat kostelijke goed, z’n goddelijke broeken, één zwarte en één grijze, en ’n zwarte jas, die ik ’m juist gekocht had en die ik ’t hart niet heb te verkopen... Hoe kán ik ze verkopen...’

‘Ik heb ze ’m nooit zien ’anhebben!’ nam nicht Jantien de vrijheid aan het bestaan van de broeken te twijfelen, en zij stond op, en wandelde met haar mannenstap door de kamer, stijf van het lange zitten, haar benige handen in de zijden. Vanmorgen ’n paar uur in de trein, en nou zo’n zit zonder ’n steek uit te voeren. Ze was ongeduldig ook door het leuteren van de anderen.

‘Geef die broeken maar ’an je mans provisor en die jas ook. Je man heeft ’m toch toeziend voogd gemaakt!’ zei broer Koos.

‘Ja, hoor eens,’ viel zwager Jaap met lijmerige tong in, ‘dát moet ik zeggen, ’t is aardig dat ’n vréemde wordt benoemd met voorbijziening van óns; ik wou d’r daarnet, toen ’t testament werd voorgelezen, niks van zeggen – voor ’n dood mens moet je achting hebben, als dát spreekt, dat heb ik m’n leven lang gehad, maar ik kan je vertellen ’t is bar, hoor.’

‘Of ’t bar is!’ riep Jantien, blij een gelegenheid te hebben haar stem te kunnen uitzetten. ‘’t Is ’n schandaal, ’n *rillend* schandaal! Wat weten me van die vent áf? Wat hêt ie ooit gedaan dan likkepotjes gemaakt? (Ik geef je d’r nog twee en een halve cent op toe, als je ze houdt, tussen twee haakjes.) En waar komt ie vandaan, die Wegeman...?’

‘Van der Weghe!’ piepte tot een ieders verbazing Nora’s fijn stemmetje uit het wasgeel gezichtje. ‘En zo’n nare man is ’t! Hij komt hier elke dag, en hij gaat in paatjes grote stoel zitten, en hij drinkt bier uit paatjes mooie glas, en hij mag niet, wel tante Riek? Hij kwam hier eten, toen paatje boven zo ziek lag, met zo’n pijn in z’n borst, en ik heb zo’n standjes al van ’m gehad, en hij heeft mij nagelopen om de tafel, om me ’n klap te geven, en moe heeft gezegd dat we moeten doen wat *hij* zegt, is dat waar? En ik *wil* niet!’

‘Pats!’ daar beloonde een klinkende klap Nora’s vertrouwelijkheden. Dit vroegwijze kind met ogen als zwartige juwelen, geboord in haar bleke tronietje, bespiedde haar moeders doen en laten te veel. ‘Ga je weg, kwaaië meid? Hier, daar is je boter’am!! En jij ook,’ tot Emile, die op zijn nagels stond te knauwen, ‘vórt, héén! Kinderen hóéven niet overal met hun neus bij!’ De gang vulde zich oproerig met luide drijnkreten. Iedereen schudde het hoofd. ‘Ja, je slaat dat kind nou wel,’ zamelde Jaap, ‘maar...’

‘Als die vent dan toch toezien voogd is... kan *hij* wel voor de kinderen zorgen!’ viel Jantien hem in de rede. ‘Wat doen me hier nou eigenlijk? Kom mensen, daar hebben we helemaal niet ’an gedacht...’

‘Nee, hoor ’s Jantien, voor de kinderen mót wat gedaan worden, maar wat weet niemand nog, en laten we dat bij ons thuis nog ’s overleggen. D’r is geen geld, da’s klaar, en gedaan mót er wat worden!’ zei de lijmsiem weer.

De andere mannen krabden zich achter het oor en zwegen. Feitelijk had niemand neiging iets te doen, en na een troostend beloftevol afscheid aan Lena, ging ieder weer naar huis als hij gekomen was, haar in wanhoop achterlatend.

‘Zie je wel: dáárvóór heb je nou familie, dat ze niks voor je willen doen.’

De provisor had reeds lang zijn plannen gemaakt met betrekking tot Lena en de kinderen, toen Dutoit, toringachtig, hard begon te sukkelen, en er van herstel geen sprake meer kon zijn. Hij had zich in de gunst en het vertrouwen van Dutoit weten te dringen, en deze, ook op aanhouden van Lena, die haar eigen broers en zwagers zogenaamd te onbeschaafd vond – had Van der Weghe benoemd tot toezien voogd. Van der Weghe kon Nora, kind als zij was, niet uitstaan. Zijn handen tintel-

den als hij haar zag. Zo'n ouwelijke, kleine huismus, met haar: 'dit is van paatje!' en 'dat is van paatje!' 'Mormel' noemde hij haar.

'Nee, die kinderen! Die jongen ook moest weg. Lena huilde om de jongste, nou, die kon ze houden, maar de anderen: 't huis uit... eerst zien wat van de familie gedaan te krijgen, en dan, als dat niet lukte, ze desnoods ergens uitbesteed. Maar die Riek, die was zo'n goeie sukkel, daar had hij nog fiducia in. Als 't rouwjaar om was, trouwde hij Lena. Zij was nóg een aanbiddelijk mooie vrouw, en aanbiddelijk dom er bij. Hij kon alles met haar doen, als hij werkte op haar ijdelheid.' 'Wat doet zo'n beeld van 'n vrouw met zo'n mormel van een kind als dit?' vroeg hij, op Nora wijzend. En Lena zei met enige afkeer: 'Ja, mooi is ze niet. En Théodore heeft 'r verwend, daarom is ze zo ondeugend.'

Lena verklaarde steeds niets van haar oudste kinderen te begrijpen. Zij was een ongelukkige moeder, om gestraft te zijn met telgen als deze. 'Moe, waar komen de kindertjes vandaan? Moe, is 't waar dat wij aan een boom gegroeid zijn? En gisteren zei Jantje van hiernaast, in 'n kool. Wat is 't nou, moe, wat denkt ú?'

Lena had 't maar het best gevonden hun te vertellen dat de boer ze van 't veld gerukt en bij haar had gebracht in een grote blauwe boterpot. 'En deed dat toen pijn, moe, toen hij ons uitrukke? Hadden we wortels, als 'n plant? En zaten we toen vol aarde? U hebt ons zeker erg moeten wassen, hè, moe? Zo vól zwart!'

'Já já já, zéúr toch zo niet!' maakte Lena zich er af, de blik ongeduldig wendend van de vragende ogen en de open mondjes vol afwachting van de tot haar opgeheven kindergezichtjes.

Maar hoedanig waren haar verrassing en ontsteltenis, toen, kort daarna, de kinderen van zolder kwamen aanslepen met een oud, stoffig botervat, en dit in zegespraal in het salonnetje voor haar neerzetten.

'Moe, we hebben 't gevónden! Dat is 't. De blauwe was veel te klein. We hebben toch wel gek en nauw gezeten, hè, moe. We hebben eerst zóveel potten en pannen naar beneden gegooid, voor we dit gevonden hadden.'

'Hij heeft ze gebroken, moe?' 'Niet waar, moe, Nora, zo'n valse kat!' Ze gingen elkaar schoppen. Lena rende naar boven, om de verwoesting op zolder in ogenschouw te nemen. De nodige klappen om de oren werden uitgedeeld en huilend in ontvangst genomen. Het tweetal ging heen, elkaar troostend in hun gemeenschappelijk ongeluk.

'Vind jij moe geen náár mens?' vroeg Nora.

‘Nou óf ik, zo’n akelige náárling! Zo geméén als ze slaat! Doet jouw oor ook zo’n pijn?’

‘Ja, net of er vuur in zit. Ik wou dat we hier vandaan waren en bij tante Riek in Den Haag. Ze slaat nooit, en ze brengt altijd koekjes mee.’

‘Ja, maar *ik* hou niet van tante Jantien.’

‘Nóú, maar ze is toch beter dan moe. Iedereen is nog beter dan moe.’

‘Ik begrijp niet dat pa nog zo van moe hield. Hij gaf ’r altijd nog zoenen.’

‘Jakkes ja! Nou, maar ze sloeg pa ook niet.’

‘Nou ja, maar ze gaf ’m altijd van die erge standjes, en dan noemde ze ’m Dutoit. Als ik eens groot ben,’ besloot Emile, ‘en ik ben apotheker, gooi ik m’n vrouw lekker met flessen.’

Lena had dit gesprek afgeluisterd, en stond ontzet over de kwade inborst van deze kinderen. ‘Hoe zij over hun moeder spraken! Precies misdadigers in de dop. Lelijke kleine monsters. God weet wat er van ze terecht zou komen. Al sloeg je ze dood, je kreeg ’t kwaad er niet uit. Zij *kon* ’t niet, een ander moest ’t maar eens proberen.’

Tante Riek kon er niet van slapen, zo akelig als die kinderen van Lena behandeld werden. ‘Jantien, ik voel dat ik wat voor ze doen mot. Ik ben nou veertig jaar en ongetrouwd, en altijd heb ik gesnakt naar kinderen. Waarom mot iemand ook tróúwen om kinderen te hebben? En nou kan ik die overnemen en nou *doe* ik ’t, *Jantien!!!*’

Het was in het midden van de nacht, en nicht Jantien, dromend van een japon die af moest, voelde zich ruw bij de arm getrokken door de mevrouw die er op stond te wachten en gilte: ‘Ja, mens, wacht dan even op die náád!’ toen zij ontwaakte en haar slaperige ogen tante Riek ontwaarden, een soort van spook in lange witte nachtjapon, een grijzige doek om haar lang bleek gezicht, de slippers fladderend langs haar neer en opwaarts als vleermuizenvleugels, door haar wanhopige bewegingen.

‘Hendrika Valk, stápelgek mens, je zou iemand ’n beroerte op z’n lijf jagen! Slaapwandel je? Wat dóé je? Wat voer je hier uit voor m’n bed!?’

Tante Riek jammerde maar over die kinderen.

‘Ja, hoor eens, daar kan ik m’n eigen midden in de nacht niet mee bemoeien. Morgen is tijds genoeg.’ Nicht Jantien keerde zich om, wensend die gezellige droom over de japon voort te zetten. Maar hij kwam niet

weer, en onwillekeurig ging zij ook denken over die kinderen. ‘Lena zou gaan trouwen met die vent, dat was secuur, en die schapen... nou, weet je wat? Dat andere lamme volk wou niks doen... waar d’r twee aten, konden d’r nog wel twee kinderen bij. ’t Ging ze nou goed, haar en Riek, ze hadden ’n paar effecten en zaten goed in de klanten. En ’t meisje moest dan op ’r dertiende jaar maar in ’t naaivak, de jongen kon ’n vak kiezen. Al wou die soldaat worden, als je maar eerlijk ’an de kost kwam... daar was ’t maar om te doen.’ Een week lang zei ze niets tegen Riek, ze schreef in stilte nog een paar brieven aan Jaap en Koos, maar niemand wilde de kinderen. Dan zij maar.

‘Ik ga even ’n boodschap!’ zei nicht Jantien, op het eind van de week, terwijl Riek letterlijk ‘uitgeteerd van angst’ ’s ochtends trachtte een stukje brood naar binnen te krijgen. Dat Jantien haar maar niks wou zeggen. ’t Was haar huis niet, en zij bleek niet rijk genoeg om met de kinderen apart te gaan wonen. Jantien had als gewoonlijk stevig en rustig ontbeten, vier boterhammen en twee grote koppen thee.

Het was negen uur in de morgen toen zij weg ging, en zij kwam maar niet terug. Tante Riek en de naaimeisjes, de huurders van de kamers waren allen doodongerust. Hún angst eigenlijk de wenende ongerustheid van tante Riek, die zich aan iedereen mededeelde. Was de juffrouw verdronken, verongelukt, wat mócht ’t zijn?

Om vier uur kon tante Riek het niet langer uithouden, maar zette haar hoed op en deed haar mantel aan. Juist stond zij boven aan de trap, toen er gescheld werd; zij trok de deur open, twee kinderen *vielen* letterlijk naar boven, onder ’t luid gejuich van: ‘Tante Riek, tante Riek, daar zijn we! Hebt u al koekjes voor ons?’

Dat was een blijdschap, en tante Riek vergat gans en al te vertellen van haar ongerustheid. Jantien glom van genoegen:

‘Ik heb d’r niks gezegd, zie je, helemáál niks... ik heb alléén maar gezegd: Je vader was een fatsóénlijk man, en hij had *zeven* kinderen, en daar ben jij ’t éinigste kernalje onder, Lena! En komedie dat ze speelde: ze deed weer net of ze veel van de kinderen hield, en op ’t laatste ogenblik hield ze d’r van die onnodige blèraasjes op na. Maar toen heb ik d’r gegeven voor ’n oortje. Ik zei, wát, ben jij ’n moeder... En mens, hou nou je mond maar met je bedroefdheid... En toen kwam die vent... die Weegman, en toen heb ik me verder maar stilgehouden, want ik hóú niet van ruzie. En ik beledig niet graag.’

LEESFRAGMENT

‘Ze kan ’t niet helpen!’ zuchtte tante Riek. ‘Me hebben d’r te veel verwend. Ze is te veel bedorven geworden. Nou, gelukkig dat we ze hebben, de schapen.’

Hoofdstuk 2

Van die dag af, maakten de twee kinderen deel uit van het huishouden van de juffrouwen Valk, die nu de opvoeding door Lena gegeven, zouden verbeteren en voltooiën.

Emile werd op een jongensschool gedaan; Nora op een meisjesschool. 'Niet op 'n stadsschool, zie je,' zei tante Riek, 'maar bij juffrouw Van der Vleugelen, waar allemaal nette kinderen gingen, zelfs van klanten van de tantes. Een meisje moest altijd op een *nette* school.' De kinderen leerden vlug en goed, en groeiden, vooral Emile, sneller uit hun kleren dan de tantes wensten.

Het in huis zijn bij de tantes bleek hun nu niet zúlk een paradijs als zij zich eerst hadden voorgesteld. Een ongeregelde drukte woelde er, en zij kregen altijd een gevoel als zij van school thuiskwamen of zij erg in de weg liepen, en geen ongelégener tijd hadden kunnen kiezen om de tantes in hun werkzaamheden te storen dan juist deze. Tante Riek bediende de huurders die in pension waren, en wanneer de kinderen spraken van tante Riek, hadden zij steeds een visioen van iemand die hard trappen op en neer draafde met vuile borden of lege koffiekopjes. Nicht Jantien stond voor hun ogen altijd de naimeisjes te dirigeren met een verba-zende schaar, de bladen wijd van elkaar, gereed om in de stof te happen. Nooit vertelden de tantes hun neefje en nichtje verhaaltjes of speelden zij spelletjes met hen. Emile kon dit weinig schelen; hij liep naar het bos of de Maliebaan, om zich te vermaken met andere jongens. Doch Nora was uitsluitend op het gezelschap van de oude juffrouwen aangewezen; slechts een hoogst enkele keer mocht zij bij een buurmeisje gaan spelen. En daar de tantes kinderbezoek voor Nora een onnodige weelde en voor hun zelf een grote beslommering achtten, en bijgevolg niemand ooit terug vroegen, staakten de buurkinderen hun gastvrijheid eveneens, en Nora speelde in haar vrije tijd alleen, meest winkeltje, met lapjes die overschoten van de japonnen van de klanten, of drukte haar bleke neusje plat tegen de ruiten van de ramen van een achterkamer, uitziend op een binnenplaats. Als Nora in latere jaren terugzag op deze tijden, waren de tantes altijd door iemand of iets beledigd. Dán was het door de juffrouw op de derde verdieping, die haar voeten nooit afveegde; dán door een meneer die op de eerste woonde; dán door een van de naimeisjes of klanten. Emile en zij beledigden de huurders door voorbij hun

kamers te komen, stampend of zingend; kortom er heerste daar in huis een voortdurende staat van *'beledigdheid'*.

Nauwelijks was men over één staat van beledigdheid heen, of men verviel in een andere. Riek verweet nicht Jantien dat zij alles kwalijk nam, en Jantien verweet Riek dat ze veel te sentimenteel was en te hui-lerig van aard, en nooit door de wereld zou komen. De hele dag was het tussen de twee oude juffrouwen, die toch elkaar zeer mochten lijden, een gemoedelijk eindeloos gezeur en redenerend gekijf nu en dan onderbroken door hevige stormvlagen van het gemoed van nicht Jantien, voor wie de kinderen, bij zulk een gelegenheid, sidderden.

Slaan deed nicht Jantien heel zelden, maar zij wilde de kinderen maken tot flinke mensen, en nam harde maatregelen. Zo moest Nora altijd zonder licht op de zolder naar bed, en het kind, door een vroegere meid te Amsterdam bang gemaakt voor spoken, stond er de vreselijkste angsten uit en gilde het huis bijeen. 'Laat ze maar gillen.' zei nicht.

Tante Riek maakte het eens goed de volgende morgen door Nora zóveel chocolade te geven, dat zij een zieke maag kreeg, en haar leven lang een afkeer van chocolade behield.

Nora kon niet zeggen dat zij nicht Jantiens uiterlijk zeer bewonderde, maar het meest hinderde haar in dit mannelijk voorkomen een kolossale wrat aan nicht Jantiens linker neusvleugel. 'Tante Jantien!' zei Nora eens, na een zeer lange en aandachtige beschouwing van dit uitwas. 'Waarom knipt u die wrat niet af? Dan zou u er veel leuker uitzien. Hè, ik zou 'm er wel zo af willen trekken.'

'Wel Héére, brutale meid, waar bemoei jij je mee; Mag een kind aanmerking maken op 't uiterlijk van grote mensen? Geef hier je lei, dan zal je weten wat je gezegd hebt, en heb je meteen iets te doen.' En nicht schreef in grote stijve letters voor: *'Ik ben een gevallen zondares en moet vergeving vragen aan God en mensen.'* Nicht vond dit een prachtige zin; zij geloofde dat zij hem eens in een stichtelijk boek had gelezen, maar in welk vermocht zij zich niet zo precies te herinneren.

'Ajakkles!' Nora's grote ogen begluurden nieuwsgierig de bonkige letters, terwijl haar kleine brein de betekenis van de woorden in zich trachtte op te nemen. 'Een gevallen zondares, hoe gek! Wat is dat voor een mens, tante Jantien?'

Tante Jantien stond verlegen. 'Wat komt 't er op 'an wat 't is, kwaaien bengel? Jij schrijft 't vijftig maal.'

Het regende, en Nora wist niet wat te spelen, zij maakte er een spelletje van. 'Ik zal eerst vijftig *ik's* zetten, dan vijftig *ben's*, dan vijftig *een's*, dan vijftig *gevallen's*, en dan vijftig *zondaressen*, *góéd* tante Jantien? En krijg ik dan wat van u, als ik 't netjes heb gedaan?'

'Krijgen?! Ondeugende rekel, hoe heb je nog 't hart om d'r om te vragen?'

'Nou, als ik zoveel regels voor u schrijf, mag u me best wat geven, u geeft me nooit iets,' pruilde Nora, die nicht een speciaal genoegen dacht te doen.

Nicht Jantien verkeerde dadelijk in een vreselijke staat van beledigheid. 'Geef ik je niks, ondankbaar kind? *Alles* geef ik je: eten en drinken en kleren. Ik geef je wat je eigen moeder je niet wilde geven. Als tante Riek en ik d'r niet waren geweest, weet je wat je dan was? 'n Bedelkind, dat speelde in de modder.'

'Nou, dat zou ik veel prettiger hebben gevonden, want ik vind 't bij u en tante Riek toch zo leuk niet. Ik krijg óók altijd standjes.' Nora begreep niet waarom zij danken moest voor zulke *gewone* dingen als eten en drinken.

'Hoe kan jij dat kind altijd voortrekken?' verweet nicht Jantien tante Riek. 't Is 'n brutale kleine rat, hoor. En ondankbaar! Nou, als dat zo voortgaat, oogsten we ons loontje. Je mot maar wat *doen*.'

'Och, ze weet niet beter, 't is zo'n kind nog.'

'Ja, jij met je "*weet niet beter*", je krijgt nog slaag van 'r.'

Tante Riek belastte zich eigenlijk *nóg* meer met Nora's morele verzorging dan tante Jantien. Emile, als jongen, werd meer aan zichzelf overgelaten, maar over Nora moest men als meisje wáken. Het verkéerde kon er zo licht in komen.

Tante Riek was een zeer kuise vrouw, die een bad bijna onfatsoenlijk vond, en zich schaamde voor zichzelf wanneer zij ontkleed was. Daarom waste zij altijd schuw haar lichaam bij gedeelten. Zij vond een museum met al die 'nakende mensen zo maar 'an de muren' een plaats des duivels, en was een week lang náár geweest van het Rijksmuseum, van de Adams, Eva's en andere vreselijkheden die zij daar aanschouwd had. 'Je mag nooit naar een museum, kind,' vertelde zij Nora, 'want dat is *verschrikkelijk*.' Nora, acht jaar oud, wist niet wat een museum was. 'En Emiel? tante Riek, mag die óók niet?' 'Ja, Emiel wel, voor 'n jongen is 't

wat anders.’ En nu plaagde Emile Nora met: ‘Ik mag lekker wel naar een museum en jij *niet!*’

‘Nee,’ herhaalde tante Riek tot Nora, ‘want wat je daar ziet is verschrikkelijk.’

Hoe groot was dus tante Rieks ontsteltenis, toen Nora haar in zegepraal mededeelde dat zij, Nora, zo’n aardige bruine vlek ontdekt had op haar buikje. Tante Riek, anders nooit bepaald kwaad, blies van toorn. ‘Foei! Scháám je, vuile, vieze, stoute, onbehoorlijke meid! Een bruine vlek op je buik! Dat is ’n moedervlek. Maar pas op, vuile, vieze, smerige, onbehoorlijke meid, dat je dáár nóóit met iemand over spreekt! Je bent bepaald geméén als je ’t doet. Je mág niet over je buik spreken.’

Het kind begon te huilen. ‘Gut, tante Riek, en ik heb ’m d’r toch niet op gemáákt! Ik vond ’m zo aardig, net ’n druppel chocola.’ Tante Riek, verstéénd over deze onzedelijke uitdrukking, bracht eindelijk uit: ‘Be-loof me, stout kind, dat je d’r met *niemand* over spreekt. Dan zal ik voor één keer niks ’an tante Jantien zeggen.’ En Nora, denkend tante Riek een zéér welkome dienst te bewijzen, beloofde het met grote, verwonderde ogen.

Lena was hertrouwd met Van der Weghe, en de kinderen mochten om de drie maanden een dagje bij haar doorbrengen. Tante Riek kwam dan mee, op Lena’s kosten, en zat bij de maaltijden tussen de kinderen in, hen goede manieren inprentend. Ze mochten om niets vragen, niets lachen; ze moesten maar stil zitten, dat was ’t beste, vooral als er bezoek was.

Bij zulk een gelegenheid ontdekte Nora op tafel een fles met ingelegde uitjes. Zij trok dadelijk tante Riek aan de mouw: ‘Tante Riek, kijk ’s hoe héérlijk... *uitjes*... ben u óók niet blij?’

Tante Riek antwoordde niet, en Nora trok tot drie keer toe aan tante Rieks mouw, zonder antwoord te bekomen.

Het was verschrikkelijk! Hoe flauw en lelijk en naar van tante Riek! In plaats van aan moe te vragen of zij, Nora, wat mócht van die uitjes. Wacht, nou zou ze lekker eens wat doen om tante Riek kwaad te maken, dan kon tante Riek ook eens *huilen*. En tot verbazing van Lena, haar man, diens beide zusters en zwagers, en een neef, en tot schrik van tante Riek, gilde een stemmetje plots hartstochtelijk over de tafel: ‘Ik heb zó’n grote bruine vlek op m’n *buik!* Tante Riek heeft gezegd dat ’t ’n moedervlek is,

en ik heb 't *gezegd* omdat ik geen uitjes kreeg! Lekker!

Het voornaamste wat Nora zich naderhand van de gevolgen van deze ondoordachte woorden herinnerde was: dat tante Riek opstond met vuurrood gezicht, roepend: 'O o! De vlammen sláán m'n uit!' en dat zij zelf door haar stiefvader bij het magere armpje werd gegrepen en wegens '*onbehoorlijkheid*' het verdere gedeelte van de dag in de keuken doorbracht.

Nora beledigde de tantes onophoudelijk. Zo ook door zich te beklagen over de jurken die de tantes voor haar maakten van oud goed van de tantes zelf, of lappen, heel goedkoop gekocht op een 'lappendag' in een van de grote winkels. Zo kon men Nora de ene keer op school zien verschijnen in een soort van bruin gebloemde samaar; een andere keer in gedamasseerd zwart fluweel, waarvan een 'zalige' zuster van nicht, een mantel had gedragen; een derde keer in een wijnkleurig katoen fluweeltje met zwart gitten galonnetjes langs álle naden, glinsterend bestrepend de gehele Nora. 'Tante Riek,' kwam Nora snikkend thuis, 'de kinderen zeggen dat ik een harlekijn ben! En ik wil... ik wil die jurk niet meer aan! Iedereen lacht... me... uit.'

'Wát!? *Harlekijn!?*' schreeuwde nicht Jantien. '*Harlekijn!?* Laat ze maar naar d'r lui *eigen* kijken! *Harlekijn!!*' 't Is me nogal geen werk geweest al die gitjes op de naden! Ze zijn jaloers van je mooie jurk, zeg ze *dat* maar!'

'Ja, *nét* zo,' beaamde tante Riek verdrietig. 'Ik heb d'r tot één uur in de nacht op gezeten... en nou krijg je *dat* te horen.'

'De juffrouwen vonden 'm óók lelijk!' snikte Nora voort.

'Wel Héére!' baste nicht Jantien. 'Me zalle voortaan bij de juffrouwen 'anbellen om te vragen wat we jou magge 'antrekken! Nóú nog frááier! Wil de juffrouw ook soms *hier* komen, om me te vertellen wat ik mag *eten!*' besloot zij ironisch. En het kind ging naar school in dezelfde jurk. Maar in spijt van haar bonzend hartje, want ze vreesde smaad, beet zij de plaagsters dapper toe: 'Jullie zijn jaloers van m'n mooie jurk!' En toen werd zij uitgescholden voor: *kaal kermiskind!* 'Je tantes nááien voor de kóst!' En bij het uitgaan van de school voor nette meisjes, gilte haar een ganse troep achterna: 'Kaal kermiskind! Je bent dóód-arm! Je draagt afleggertjes van je tantes! Ka-aal kermiskind, ha ha ha ha!'

Nora keerde zich om en sloeg en trapte en béét zelfs. Maar zij ver-

mocht zovelen niet af te straffen. Men sloeg en trapte haar terug; men rukte haar de jurk bijna van het lijf, en alle gitten galonnetjes hingen los langs de naden van het fluweeltje, of sleepten haar na.

‘O, tante Riek!’ Zij hees haar zere beentjes de trap op. ‘Nooit wil ik weer naar school, nooit! O, was ik maar ’n jongen, *die* kan toch niet in ’t fluweel naar school gaan!’

Nicht Jantien ging er de dominee over spreken, en vroeg hem waarom d’r wel ’n christendom bestond, als ’n kind wettig geboren als Nora, zo geplaagd werd en mishandeld, en waarom d’r nog één dominee zo gek was om te preken voor zulk tuig en vee als de mensen waren. ‘Worden jullie maar allemaal politieagenten, dan ben je van vrij wat meer nut!’ Nicht stikte bijna van drift.

‘M’n lieve juffrouw Valk!’ merkte dominee zachtzinnig aan. ‘Gaat u naar huis en neemt u wat hoffmann. U hebt erge zenuwen. Als uw zenuwen over zijn, zal ik wel eens bij u komen.’

‘Je moet niet denken dat ik wat *gezegd* heb!’ vertelde nicht Jantien tante Riek. ‘Ik heb alléén maar gezegd...’ En zij verhaalde hijgend. ‘Hij heeft ’t in alle geval toch motten slikken.’

En nu gingen nicht Jantien en tante Riek samen nog naar de schooljuffrouw, juffrouw Van der Vleugelen, het hoofd van de school voor nette meisjes.

‘Ik wil je niks zeggen, juffrouw!’ begon nicht Jantien, niettegenstaande tante Rieks waarschuwende wenken. ‘*Ik* hou er niet van ’n mens te beleiden, ik wil u alléén maar vertellen dat u ’n school d’r op nahoud *vól tuig en vee en smerige meiden*, en als dat niet verandert met Noortje, zal ik ze subietelijk van uw school afnemen, begrepen? En ik zal u in de krant laten zetten en ’t ’an *álle* mensen vertellen. En zo mot er maar met jullie allemaal gedaan worden, als jullie zo slecht op de kinders passen. Nou *wéét* je ’t. Met je *fijne* school!’

Juffrouw Van der Vleugelen werd bleek; nog nooit had zij voor een dergelijk geval gestaan. Zij was echter een *dame*, en dit waren maar gewone ‘vulgaire’ mensen. Zij bracht de juffrouwen Valk onder het oog dat zij hun nichtje allerbespottelijkst kleeadden.

‘Dat gaat u niks en niemendal ’an; al kleeedde me d’r in ’n *zak*. U mot zorgen dat de kinders niet geplaagd worden. Me betalen je ons geld zo goed als ieder ander, me vertrouwen je ons kind toe. Waag ’t *nóg* eris! En je zal de *politie* voor je deur zien, of *mijn* naam is geen Jantina Christina

LEESFRAGMENT

Valk. We benne maar taljeuses, begriip je, maar we durven van ons afspreken. Besjoer!

Nicht Jantien greep haar paraplu, gebaarde daar nog eens veelzeggend mee, en vertrok met tante Riek. Nora had geen last meer op school.

De ontwikkelingsroman *De winkeljuffrouw uit l'Oiseau d'Or* (1903) van Cornélie Noordwal (1869-1928) gaat over het wel en wee van de rebelse Nora die in een chique Haagse hoedenwinkel komt te werken. Noordwals werk werd in het verleden gestereotypeerd als triviaal. Daarmee werd ze echter tekortgedaan en de laatste tijd worden haar romans steeds meer op waarde geschat. De Haagse roman *De winkeljuffrouw uit l'Oiseau d'Or* behoort tot haar beste werk en is door de levendige dialogen en een vlotte verteltrant met veel ironische humor een genoegen om te lezen.

'Een heerlijk boek. Ik zal niet rusten voor ik álles van Noordwal gelezen heb. Die critici, indertijd, waren vervelende, geborneerde seksisten. Haar proza is een dikke eeuw na dato nog steeds fris en geestig.'

- Sylvia Witteman

Astoria Uitgeverij
www.astoriauitgeverij.nl
info@astoriauitgeverij.nl

ISBN 978-94-91618-93-2

9 789491 618932

9 0 0 0 0

